

Đakon Branimir Jokić
Rizničar i arhivar muzeja i arhive Eparhije zagrebačko-ljubljanske
Zagreb, Ilica 7

UPOTREBA TEKSTILA U PRAVOSLAVNOJ CRKVI

Pravoslavna crkva kao takva odiše ljepotom, gracioznošću i perfekcijom u izradi crkveno-bogoslužnih predmeta. Jedan od više umjetničkih zanata jest i izrada bogoslužnih odora, prekrivača, stolnjaka, zavjesa itd.

Sav crkvenobogoslužni tekstil možemo podijeliti u dvije grupe.

Prva grupa tekstilnih predmeta jest **bogoslužna** i u nju pripadaju ovi predmeti: 1. odežde, 2. antimis, 3. plaštanica i 4. darci.

1. Odežde

Postoje tri vrste odežda, a to su: episkopska, svećenička i đakonska.

Dijelovi episkopske odežde su: stihar, pojas, narukvice, epitrahilj, nadbedrenik, sakos, mali omofor i veliki omofor.

Dijelovi svećeničke odežde su: stihar, pojas, narukvice, epitrahilj, nadbedrenik i felon.

Dijelovi đakonske odežde su: stihar, narukvice i orar.

Boje odežda imaju svoje ontološko značenje: tako se za svaki praznik nosi boja koja je povezana s određenim praznikom ili svecem. Tako npr. za sve Gospodnje praznike kao što je Uskrs ili Božić nose se odežde bijele ili zlatne boje označavajući na taj način veličinu tog praznika i svjetlost božansku te odraz rajske nestvorene svjetlosti. Za sve Bogorodičine praznike nose se odežde plave boje. Plava boja označava boju djevičanstva. Na taj način svaki put proslavljajući Bogorodicu, plavom bojom se potvrđuje i obnavlja dogma crkve o *prisnodjevi* Mariji (uvijek djevici Mariji). Na praznike kojima se slave mučenici ili mučenik nose se odežde crvene ili bordo boje označavajući i podsjećajući na taj način žrtvu svetaca koji su život svoj položili u ispovijedanju vjere, kao što je to bio vrlo čest slučaj u prva tri stoljeća kršćanstva. Crna boja, ujedno kao boja tuge, nosi se prilikom sprovoda i vršenja parastosa (molitva za preminule, misa zadušnica kod RMK crkve). Osim ova dva slučaja, crne odežde nose se i za vrijeme uskrsnog posta te u sve dane posljednjeg tjedna uskrsnog posta, od Velikog ponedjeljka do pola liturgije na Veliku subotu. Zelena boja označava boju Duha Svetoga i nosi se na praznike u kojima se slavi ili spominje Duh Sveti, silazak Svetog Duha na apostole, Bogojavljenje itd.

Naravno da su se tijekom vremena dodavale pojedine boje kao što je ljubičasta, srebrna itd. Ali navedene i opisane boje su osnovne i od njih se razvijaju i po njima se tumače sve ostale izrade i razne izvedbe odeždi.

Materijali od kojih su izrađivane odežde su razni, ali na prvome mjestu uvijek se gledaju kvaliteta i sastav materijala. Najcjepkavije i najskuplje odežde su one koje su ručno vezene na plišu. Takve odežde dosežu vrlo velike cijene i rijetki svećenici si ih mogu priuštiti. Iz tih razloga takve odežde najviše nose episkopi. Drugi materijal koji se vrlo često susreće jest svila. Svila je univerzalni znak za kvalitetu kako u svijetu mode, tako i u izradi odeždi. Treći materijal ujedno i

najkorišteniji i dosta pristupačan cijenom jest brokat i saten. Zbog raznih mogućnosti izrade ovog materijala, njegove cijene i ujedno korisnosti u svim vremenskim uvjetima, ovo je najkorišteniji materijal pri izradi odeždi. Može se vrlo lako bojiti, tkanje zlatom je vrlo kvalitetno na ovom materijalu, a njegova struktura omogućuje onome tko ga nosi da u hladno vrijeme zadržava tjelesnu toplinu, a u ljetno vrijeme je ugodan za nošenje. Sam po sebi je dosta izdržljiv i dugotrajan, tako da ima dosta starih odeždi koje su i dan-danas sačuvale svu svoju ljepotu.

2. Antimis se ubraja u bogoslužne predmete i nosi epitet najsvetije crkvene *utvari* (posvećena stvar) u hramu. Stoji unakrsno složen na prijestolju ispod Evanđelja. Ne smije ga dodirivati svojim rukama *laik-mirjanin*, već samo svećenik, a otvarati ga smije samo episkop i svećenik, i to samo za vrijeme liturgije. Nijedno bogoslužje u crkvi se ne može obaviti bez njega – ako svećenik ima cijelu crkvu ispunjenu svim potrebnim predmetima, a nema antimis, ne može vršiti boslužje. U njega se uživaju moći, podsjećajući na taj način na starokršćansku tradiciju građenja crkava na grobovima mučenika i svetaca, tj. nad katakombama. Kada se antimis istroši, iz njega se izvade moći i prebace u drugi, novi posvećeni antimis, a stari episkop čuva u svojoj riznici. Na njemu je prikazano skidanje tijela Kristova s križa sa svim likovima koji se opisuju u Evanđeljima. U četiri kuta se stavljaju likovi četiriju evanđelista, a po rubu stoji otisak riječi tropara (pjesma ili himna koja opisuje određenog sveca, praznik ili događaj koji se obilježava); a koji se pjeva na Veliki petak.

3. Plaštanica je sličnog izgleda kao i antimis, ali postoje tri važne razlike. Plaštanica je puno većeg formata, obično je zlatom vezena i oslikana bojama, dok je antimis uvijek u crno-bijeloj tehnici. U plaštanicu se ne uživaju moći, tako da je mogu cjelivati i dodirivati i obični vjernici. Ona se iznosi na Veliki petak i postavlja u posebno izrađen Kristov grob da je svi mogu cjelivati. Prikaz na njoj je isti kao na antimisu.

4. Darci su posebno izrađeni prekrivači za svete *sasude*, putir (kalež) i diskos (plitica). Sastoje se od tri dijela: prekrivač za putir, prekrivač za diskos i vazduh, kojim se prekrivaju zajedno i putir i diskos te ga svećenik ili đakon tijekom liturgije na određenom dijelu nosi na leđima. Obično se izrađuje od istog materijala kao i odežde, i to u kompletu sa svećeničkim odeždama.

Druga grupa tekstilnih predmeta jest **crkvena**. Nosi takav naziv jer se u nju ubrajaju oni tekstilni predmeti kojima se prekriva crkveni namještaj: tronovi, prijestol, nalonji, cjelivajuća ikona itd. Osim toga postoje još i crkveni barjaci te prekrivači za Evanđelje, zavjese za dveri itd. Posebno ime nose samo predmeti od tekstila koji se nalaze na prijestolu, i to po sljedećem redu: sračica (košuljica), inditija, iliton. Sračica i inditija su krstolikog oblika i oni prekrivaju prijestol, a iliton je malo veći od antimisa i u njemu se on i čuva.

Na kraju ovog vrlo kratkog teksta valja spomenuti i navesti **dijelove odora koje se nose svaki dan**, a njihovi nazivi su: riza (gornja mantija), podrasnik (donja mantija), kamilavka (kapa koju nose svi činovi) i panakamilavka (kamilavka s panom, tj. crnim velom koji nose samo monaški činovi, tj. celibatni činovi). Obično su napravljene od crnog materijala, a najčešće su korišteni mikrofibra, hladna vuna, svila i pamuk.

Lipanj, ljeta Gospodnjeg 2011.